

تعهد به فقرزدایی در حقوق بین الملل

دکتر مهشید بشیری موسوی

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی

تهران - ۱۳۹۵

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظام حقوقی آن کشور ایفا می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیای بیکران حقوق، که شیفته نظم‌اند و سرباز عدالت، آموزه‌های علمی و تجارب عملی خویش را به جامعه حقوقی عرضه می‌دارند تا بتوانند در تثبیت و تنویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهم شوند.

قانونگذار بهیم و آگاه، هیچ‌گاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهت وضع قانون، خود را بی‌نیاز از ادبیات و دکتربین حقوقی کشور و مشورت با خبرگان نخواهد یافت، و هیچ‌گاه مصوبات قبل از عرضه را دایمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصص و عدالت‌پیش نیز نقد علمی و منصفانه آرای خود را مایه تکامل و پیشرفت می‌دانند.

دانشکده‌های حقوق و حوزه‌های علمی، به مأموریت خطیر تربیت قضات، وکلای مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران، و اساتید حقوق و فقه همت می‌گمارند افزون بر اینکه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهر می‌برند متقابلاً رسالت مهمی در غنی‌سازی ادبیات و دکتربین حقوقی کشور بر عهده دارند.

جمهوری اسلامی ایران به ویژه در دو دهه اخیر پیشرفت قابل توجهی در توسعه کمی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به مراتب افزایش یافته است. این دستاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمی به همین میزان با توسعه‌ای کیفی در بارور شدن دکتربین حقوقی مورد نیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش همواره سعی داشته است که

افزون بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صورتی هدفمند و با ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتاب‌های حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات مورد نیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد؛ زحمات سرکار خانم دکتر مهشید بشیری موسوی در تألیف کتاب «تعهد به فقرزدایی در حقوق بین‌الملل» را ارج نهاده، امیدوار است که این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورد استفاده متولیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

www.ketab.ir

۱۷	پیشگفتار
۱۹	مقدمه
۲۶	فصل اول - تحلیل مفاهیم و عوامل ایجاد فقر
۳۷	گفتار اول: تحلیل مفهومی فقر
۳۷	الف - تعاریف و تاریخچه فقر
۳۷	ب - مفهوم لغوی فقر
۳۱	ج - تاریخچه مفاهیم فقر
۳۵	د - ساختار و مشخصات اقتصاد گروه‌های فقیر جامعه
۳۸	مبحث دوم - گونه‌شناسی و انواع فقر
۳۹	الف - فقر موقتی و فراگیر
۳۹	ب - فقر اولیه و ثانویه
۳۹	ج - فقر موقعیتی و فقر نسبی
۳۹	د - فقر اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی
۴۰	ه - فقر درآمدی
۴۲	و - فقر قابلیت
۴۲	ز - فقر شدید و غیر شدید
۴۶	گفتار دوم: عوامل ایجاد فقر
۴۶	مبحث اول - عوامل درونی ایجاد فقر
۴۷	الف - زمامداری ضعیف و نامطلوب
۴۷	۱ - زمامداری مطلوب و فرآیند تحقق تعهدات حقوق بشری
۵۰	۲ - زمامداری نامطلوب و مشخصات آن
۵۳	۳ - نتایج زمامداری نامطلوب و چرخه ناامن فقر
۶۴	ب - فقر اقتصاد محلی و ملی در ایجاد و استمرار فقر

۶۴	۱- نتایج فقدان منابع مالی برای سرمایه گذاری
۶۹	۲- درآمدهای کم مالی و فقدان تشکیل سرمایه
۷۱	ج- پدیده فرار مغزها
۷۴	د- تولد برنامه ریزی نشده یا بی موقع و رشد سریع جمعیت
۷۹	ه- درگیری ها و جنگ های داخلی و بی ثباتی سیاسی
۸۲	مبحث دوم- عوامل بیرونی موجد فقر
۸۳	الف- سرمایه گذاری خارجی اندک
۸۳	۱- سرمایه گذاری غیر مستقیم
۸۳	۲- سرمایه گذاری مستقیم
۸۴	۳- دلایل عدم جذب سرمایه گذاری خارجی در کشورهای فقیر
۸۸	ب- بدهی زیاد به دولت های طلبکار
۹۰	ج- جرائم سازمان یافته
۹۰	۱- مفهوم جرائم سازمان یافته
۹۲	۲- رابطه میان جرائم سازمان یافته و فقر
۹۳	د- تروریسم
۹۴	۱- مفهوم تروریسم و انواع آن
۹۷	۲- رابطه میان تروریسم و فقر
۱۰۱	جمع بندی از فصل یک
۱۰۳	فصل دوم- تعهدات حقوق بشری دولت ها به فقرزدایی
۱۰۵	پیشگفتار: ماهیت تعهد بین المللی دولت ها در فقرزدایی
۱۰۵	الف- تعهدات به رفتار و نتیجه
۱۰۶	ب- تعهدات به احترام، حمایت و ایفاء
۱۰۸	گفتار اول: تعهد به فقرزدایی در آیین حقوق های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
۱۰۸	مبحث اول: نقش حق بر کار در پیشگیری از فقر و فقرزدایی
۱۰۹	الف- مفهوم حق بر کار به معنای حق بر اشتغال
۱۰۹	ب- اهمیت دسترسی به کار مولد و رابطه آن با فقرزدایی

- ج- حوزه حق بر کار مناسب و معقول..... ۱۱۰
- د- تأکید حق بر کار در اسناد بین‌المللی..... ۱۱۱
- ه- اهداف کلیدی حق بر کار که موجب امحای فقر می‌گردد..... ۱۱۴
- و- ویژگی‌های مهم تعهدات دولتها جهت تحقق حق بر کار..... ۱۱۴
- مبحث دوم: نقش حق بر غذای کافی در پیشگیری از فقر و فقرزدایی..... ۱۱۶**
- الف- مفهوم حق بر غذای کافی و رهایی از گرسنگی..... ۱۱۷
- ب- اهمیت حق بر غذای کافی و رابطه دوسویه آن با فقر..... ۱۱۸
- ج- حوزه حق بر غذای کافی و دسترسی دائمی به آن..... ۱۱۹
- د- حق بر غذای کافی در اسناد بین‌المللی..... ۱۱۹
- ه- ویژگی‌های مهم تعهدات دولتها برای تحقق حق بر غذای کافی..... ۱۲۲
- مبحث سوم: نقش حق بر مسکن مناسب در پیشگیری از فقر و فقرزدایی حق بر مسکن مناسب..... ۱۲۴**
- الف- مفهوم حق بر مسکن مناسب و مشخصه‌های آن..... ۱۲۵
- ب- اهمیت حق بر مسکن مناسب و رابطه ازدو فقر..... ۱۲۶
- ج- حوزه حق بر مسکن مناسب به معنای زیادت افراد در امیت، صلح و عزت..... ۱۲۶
- د- حق بر مسکن مناسب در اسناد حقوق بشری..... ۱۲۷
- ه- ویژگی‌های اصلی تعهدات دولتها جهت تحقق حق بر مسکن مناسب..... ۱۲۹
- مبحث چهارم: نقش حق بر سلامتی در پیشگیری از فقر و فقرزدایی..... ۱۳۱**
- الف- مفهوم حق بر سلامتی..... ۱۳۱
- ب- اهمیت حق بر سلامتی و رابطه آن با سایر حق‌های بشری..... ۱۳۲
- ج- حوزه حق بر سلامتی و دسترسی همگانی به امکانات و تجهیزات..... ۱۳۳
- د- حق بر سلامتی در اسناد حقوق بشری..... ۱۳۴
- ه- ویژگی‌های مهم اتخاذ رویکردی مناسب جهت تحقق حق بر سلامتی..... ۱۴۰
- و- تعهدات دولتها در قبال حق بر سلامتی..... ۱۴۱
- مبحث پنجم- آموزش بمثابة حق برای فقرزدایی..... ۱۴۲**
- الف- مفهوم حق بر آموزش بر پایه دسترسی، کیفیت و شرایط آموزشی..... ۱۴۳
- ب- اهمیت حق بر آموزش و ارتباط آن با سایر حق‌های بشری..... ۱۴۴

ج- حوزه حق بر آموزش در دوره ابتدایی و متوسطه ۱۴۵

د- حق بر آموزش در استاد حقوق بشری ۱۴۶

ه- ویژگی‌های اصلی تعهدات دولتها برای تحقق حق بر آموزش ۱۵۱

گفتار دوم: فقرزدایی از رهگذر تحقق حق‌های مدنی سیاسی ۱۵۲

مبحث اول- نقش حق حیات در فقرزدایی ۱۵۳

الف- مفهوم حق حیات ۱۵۳

ب- اهمیت حق حیات و رابطه آن با فقرزدایی ۱۵۴

ج- حق حیات در استاد حقوق بشری ۱۵۴

د- ویژگی‌های تعهدات دولتها جهت تحقق حق حیات ۱۵۶

مبحث دوم- نقش حق بر دسترسی برابر به عدالت در پیشگیری از فقر و فقرزدایی ۱۵۷

الف- مفهوم حق بر دسترسی برابر به عدالت در قالب حقوق رویه‌ای ۱۵۸

ب- اهمیت حق بر دسترسی برابر به عدالت و استفاده فقرا از ابزار دادگاه ۱۵۹

ج- حوزه حق بر دسترسی برابر به عدالت مصدق آن ۱۵۹

د- حق بر دسترسی برابر به عدالت در اسناد بین‌المللی حقوق بشر ۱۶۰

ه- ویژگی‌های مهم تعهدات دولتها جهت حق بر دسترسی برابر به عدالت ۱۶۲

مبحث سوم- نقش برخی از حقوق و آزادی‌های سیاسی نظیر مشارکت سیاسی در فقرزدایی ۱۶۶

الف- مفهوم حقوق و آزادی‌های سیاسی و تعاریف متعدد آن ۱۶۷

ب- اهمیت حقوق و آزادی‌های سیاسی و رابطه علت و معلولی آن با فقر ۱۶۸

ج- حوزه حقوق و آزادی‌های سیاسی در فرآیند فقرزدایی ۱۶۹

د- ویژگی‌های اصلی تعهدات دولتها جهت تحقق حقوق و آزادی‌های سیاسی ۱۷۱

مبحث چهارم: نقش حق بر امنیت شخصی و حریم خصوصی در فقرزدایی ۱۷۳

الف- مفهوم امنیت شخصی و حریم خصوصی ۱۷۳

ب- اهمیت حق بر امنیت شخصی و حریم خصوصی ۱۷۴

ج- حوزه حق بر امنیت شخصی و حریم خصوصی ۱۷۴

د- حق بر امنیت شخصی و حریم خصوصی در اسناد بین‌المللی ۱۷۴

گفتار سوم- فقرزدایی از منظر حق‌های نسل سوم ۱۷۹

مبحث اول - مفهوم حقوق نسل سوم و مصادیق آن.....	۱۸۰
الف - مفهوم حقوق نسل سوم.....	۱۸۲
ب - مصادیق حقوق نسل سوم.....	۱۸۳
ج - ویژگی های حقوق نسل سوم.....	۱۸۴
مبحث دوم: نقش حق بر محیط زیست در فقرزدایی.....	۱۸۵
الف - نقش فقر در تخریب محیط زیست.....	۱۸۶
ب - حفظ محیط زیست و فقرزدایی در اسناد بین المللی.....	۱۹۰
ج - ویژگی های مهم تعهدات دولتها جهت تحقق حق بر محیط زیست سالم.....	۱۹۴
مبحث سوم - نقش حق بر صلح و رابطه میان امنیت جهانی و فقرزدایی.....	۱۹۹
الف - صلح و امنیت جهانی در فقرزدایی.....	۲۰۱
ب - امنیت انسان و رابطه آن با فقرزدایی.....	۲۰۱
ج - رابطه مستقیم جنگ و فقر.....	۲۰۴
مبحث چهارم - نقش حق بر توسعه در فقرزدایی.....	۲۰۷
الف - تعریف و مفهوم توسعه.....	۲۰۸
ب - حق توسعه در اسناد بین المللی.....	۲۰۸
ج - توسعه به مثابه عاملی برای امحاء فقر.....	۲۱۲
جمع بندی از فصل دو.....	۲۲۳
فصل سوم - کلید فرار از دام فقر.....	۲۲۵
گفتار اول - مسئولیت اولیه کشورهای فقیر.....	۲۲۹
مبحث اول - شناسایی فقرا.....	۲۳۰
مبحث دوم - تأمین ابزارهای لازم از سوی دولتها در جهت فقرزدایی.....	۲۳۷
الف - دسترسی به زیرساخت های اساسی.....	۲۳۷
ب - سرمایه انسانی کافی.....	۲۳۹
ج - تحقق حقوق بنیادین سیاسی اجتماعی و اقتصادی.....	۲۴۱
مبحث سوم - اولویتهای اساسی در برنامه های ملی.....	۲۴۴
الف - گروه های هشتمانه نیازمند سرمایه گذاری به منظور زدودن فقر.....	۲۴۴
ب - اولویت سرمایه گذاری در مناطق مختلف فقیرترین جهان.....	۲۴۷

- گفتار دوم- مسئولیت کشورهای توسعه‌یافته ۲۵۲
- مبحث اول: مشکلات اصلی جامعه بین‌المللی در فقرزدایی ۲۵۴
- مبحث دوم- کمک‌های کشورهای توسعه‌یافته ۲۶۲
- الف- تفکیک حمایت‌های اهداء کنندگان بر اساس نیازهای کشوری ۲۶۲
- ب- گسترش بخش بدی‌ها و کمک‌های بلاعوض بجای وام ۲۶۵
- ج- تجارت جهانی و نقش آن در فقرزدایی ۲۶۸
- گفتار سوم- تلافی‌های بین‌المللی در خصوص فقرزدایی ۲۷۶
- مبحث اول- اسناد بین‌المللی مرتبط با فقرزدایی ۲۷۹
- الف- اسناد اعلام آورده در خصوص فقرزدایی ۲۷۹
- ۱- منشور انجمن ملل د (۱۹۴۵) ۲۸۰
- ۲- میثاق حقوق اقتصادی اجتماعی فرهنگی (۱۹۶۶) ۲۸۱
- ۳- میثاق حقوق مدنی سی (۱۹۶۶) ۲۸۲
- ۴- کنوانسیون رفع اشکال تبعیض علیه زن (۱۹۷۹) ۲۸۳
- ۵- کنوانسیون حقوق کودک (۱۹۸۹) ۲۸۴
- ب- اسناد غیر الزام‌آور یا هنجاری ۲۸۴
- ۱- اعلامیه فیلادلفیا (۱۹۴۴) ۲۸۵
- ۲- اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸) ۲۸۷
- ۳- اعلامیه توسعه و پیشرفت اجتماعی (۱۹۶۹) ۲۸۸
- ۴- قطعنامه‌های مجمع عمومی ۲۸۹
- ۴-۱- اعلامیه هزاره ملل متحد ۲۹۱
- ۴-۲- اعتبارات خرد ۲۹۸
- مبحث دوم- اقدامات سازمان ملل در خصوص فقرزدایی ۳۰۳
- الف- مجموعه‌های نظارتی در قالب سازمان ملل ۳۰۳
- ۱- سازمانهای معاهده بنیاد ۳۰۳
- ۲- سازمان‌های منشور بنیاد ۳۰۵
- ب- نقش نهادهای وابسته به سازمان ملل در خصوص فقرزدایی ۳۰۶
- ۱- سازمان بین‌المللی کار (۱۹۱۹) ۳۰۶

۲- یونسکو.....	۳۰۹
۳- یونسف و نقش این سازمان در فقرزدایی.....	۳۱۵
۴- برنامه توسعه سازمان ملل متحد.....	۳۲۰
۵- سازمان خواربار و کشاورزی.....	۳۲۵
۶- سازمان بهداشت جهانی.....	۳۳۲
۷- بانک جهانی و تلاش برای فقرزدایی.....	۳۳۴
گفتار چهارم- نقش جامعه مدنی و بازیگران خصوصی در فقرزدایی.....	۳۴۴
الف- تعاریف و مفاهیم.....	۳۴۵
ب- اهمیت جامعه مدنی در فقرزدایی.....	۳۴۸
ج- نگاه سازمان‌های جامعه مدنی در زمینه فقرزدایی.....	۳۵۵
د- چالش‌ها و محدودیت‌ها در گسترش نقش سازمان‌های جامعه مدنی.....	۳۶۱
گفتار پنجم- نقش توسعه به مثابه کلید حل معضل فقر.....	۳۶۹
مبحث اول- اصول اساسی و شیوه‌های توسعه.....	۳۷۰
الف- رویکرد توسعه اقتصادی به برنامه‌های فقرزدایی.....	۳۷۰
۱- تاریخچه کوتاه و مفهوم توسعه اقتصادی.....	۳۷۱
۲- پیامدهای توسعه اقتصادی در جهت فقرزدایی.....	۳۷۲
۳- اصول اساسی توسعه اقتصادی.....	۳۷۳
ب- رویکرد توسعه اجتماعی به برنامه‌های فقرزدایی.....	۳۷۴
۱- فقرزدایی و رفاه اجتماعی با بنیان‌های محله‌ای.....	۳۷۵
۲- رویکردهای اجتماع مدار در برنامه‌های فقرزدایی.....	۳۷۸
مبحث دو- رابطه توسعه و فقرزدایی.....	۳۸۵
مبحث سه- توسعه حق محور.....	۳۹۰
الف- توسعه و حقوق بشر در استادین المللی.....	۳۹۰
ب- وهیافت حق محوری به توسعه.....	۳۹۴
ج- ویژگی توسعه حق محور در فقرزدایی.....	۴۰۰
مبحث چهارم- روش‌های اجرایی برای کمک به فقیران.....	۴۰۴
مبحث پنجم- شناسش واقعیت کلیدی درباره فقر و شناسش راه حل برای فقرزدایی.....	۴۱۲

۴۱۵		جمع‌بندی از فصل سه
۴۱۷		نتیجه‌گیری
۴۲۹		منابع فارسی

www.ketab.ir

پیشگفتار

یکی از مهم‌ترین چالش‌های قرن حاضر مبارزه با فقر در جهان است. مسئله اصلی که در این کتاب بدان پرداخته شده این است که آیا در حقوق بین‌الملل تعهد به فقرزدایی وجود دارد و در این صورت علاوه بر دولت‌ها، جایگاه جامعه بین‌المللی در ایفای تعهد مزبور چیست؟ در پاسخ به این سؤال فرض بر این است که تعهد به فقرزدایی از حقوق بین‌الملل قابل استخراج است. نه از دولت‌ها بلکه جامعه بین‌المللی متعهد به از بین بردن آن هستند. فقر دارای ماهیت چندوجهی است. تعامل بین علل و مظاهر مختلف فقر نشان‌دهنده ماهیت گسترده اقداماتی هستند که باید اتخاذ شده و یکدیگر را تقویت نمایند. فقط افرادی که کمترین میزان درآمد را دارند فقیر محسوب نمی‌شوند، بلکه اشخاصی که بیشتر از سایرین از سلامت، آموزش و سایر ابعاد رفاه انسانی محروم هستند نیز فقیر تلقی می‌شوند. فقر معلول عوامل متعددی است. عوامل موجد فقر درونی و بیرونی است که گاهی تک‌تک و برخی اوقات تمام این عوامل یک جا روی می‌دهند و حل مشکلات را به شدت عظیمی روبرو می‌کنند.

بنابراین در این کتاب کوشش شده است تا بحث کلی درباره مفاهیم فقر، علل و عوامل ایجاد آن، ماهیت تعهد بین‌المللی دولت‌ها در فقرزدایی به دقت مطالعه و بررسی شود. سپس برخی از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که دارای آنها نقش مستقیم و مؤثری در فقرزدایی دارد، مورد مذاکره قرار گیرد، ولی از آنجا که فقر یک موضوع چندوجهی است بنابراین لازم است آن را در ذیل حقوق مدنی - سیاسی و حقوق بشر سوم نیز مورد بررسی قرار دهیم.

ایده اصلی فقرزدایی، اتخاذ رویکردهایی بر اساس حقوق‌های بشری است که منجر به کاهش فقر شود. مسئولیت اولیه فقرزدایی ابتدا بر عهده دولت‌هاست. رویکرد حقوق بشر به فقرزدایی درصدد نظارت و روش پاسخگویی مناسب از سوی دولت‌هاست. در مرحله بعدی، این مسئولیت متوجه سایر دولت‌ها نیز می‌باشد. امحای فقر مسئولیت مشترک همه کشورهاست. فقر معضلی جهانی است، لذا کاهش و محو آن نیز در چارچوب جهانی امکان‌پذیر است. در نهایت، سازمان ملل متحد به کمک نهادهای وابسته خود این وظیفه را بر عهده دارند. از سال ۲۰۰۰ میلادی به بعد تلاش‌های منسجمی برای مبارزه با فقر در جهان صورت گرفته است. از

جمله این تلاش‌ها می‌توان به «اهداف توسعه هزاره» اشاره نمود. بدین ترتیب فرضیه این تحقیق اثبات می‌شود که فقرزدایی از حقوق بین‌الملل قابل استخراج بوده و نیازمند تلاش همه‌جانبه جامعه بین‌المللی می‌باشد.

در ادامه لازم می‌دانم از راهنمایی‌ها و زحمات استاد محترم و گرانقدر جناب آقای دکتر محسن عبدالهی تشکر نمایم که با راهنمایی‌های خود مرا در نگارش این اثر یاری نمودند. همچنین قدردانی و تقدیر از جناب آقای دکتر سید محمد قاری سید فاطمی و جناب آقای دکتر محمد حسن رضائی قوام‌آبادی که با هدایت و حمایت‌های بی‌دریغشان یاری‌ام نمودند. و نیز از جناب آقای دکتر قاسم زمانی، سرکار خانم دکتر نسرین مصفا، جناب آقای دکتر محمد جلالی و جناب آقای دکتر میر شهییز شافع، کمال سپاس و قدردانی را دارم.

امید است این خدمت علمی ناچیز مورد قبول دانش‌پژوهان رشته حقوق بین‌الملل قرار گیرد. از سروران گرامی تقاضا دارد چنانچه نقص یا اشتباهی در مطالب کتاب مشاهده کردند، از خطاها درگذرند و از سر محبت و عنایت، حمایه تذکر را تقبل نمایند تا در آینده ملحوظ نظر قرار گیرد.

مقدمه

موضوع فقر و راههای مختلف فقرزدایی در ادبیات اقتصادی و توسعه، جایگاه ویژه‌ای دارد و این جایگاه در دهه‌های اخیر اهمیت بیشتری در سیاستگذاری‌های اقتصادی کشورهای دنیا، بویژه کشورهای توسعه نیافته، پیدا کرده است. یکی از مهمترین چالشهای قرن حاضر مبارزه با فقر است که در واقع این امر مبارزه برای امنیت جهانی، توقف جنگ، خشونت‌های داخلی، تروریسم و سایر شرارتها و مصیبت‌های ناشی از بی‌ثباتی در اثر فقر می‌باشد.

فقر یک مفهوم نسبی و چندبعدی بوده و پدیده‌ای با ابعاد اقتصادی و اجتماعی است. بعد اقتصادی فقر ساده‌ترین و متداول‌ترین جنبه است. اما این کافی نیست. فقر یک واقعیت چند وجهی است. این دلیل نباید آنرا فقط عدم درآمد کافی در نظر گرفت، بلکه محرومیت بشر از دانش، سلامتی، عزت نفس و حقوق، همبست و وجود موانعی بر سر راه مشارکت و شنیده نشدن فقرا عناصری اساسی در مسئله فقر به شمار می‌آیند. این عناصر در کنار عنصر اقتصادی وجود فقر را رقم می‌زنند.

از سوی دیگر علل و عوامل درونی و بیرونی وجود دارد که اهریمن فقر را شکل می‌دهد. گفته می‌شود که فقر محصول ساختار و نظام اجتماعی است. فقر یک محصول طبیعی نیست، بلکه نتیجه روابط و مناسبات انسانی است. رابطه انسانی و نظام اجتماعی و ساختار قدرت ریشه در مناسبات بسیار پیچیده‌ای دارند که مایه گسترده‌ای را در برمی‌گیرند. بنابراین در جستجوی علل فقر نقش عوامل درونی و بیرونی که موجب فقر می‌باشند را نباید از نظر دور داشت.

در این میان دولتها متعهد به امحای فقر هستند و این تعهد از اسناد بین‌المللی قابل استخراج بوده که تسلهای سه‌گانه حقوق بشر در راهبرد حقوق بشری فقرزدایی قابل تمیم است. در تحلیل حق‌های بشری در ذیل حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، انسانها از حقوقی برخوردارند که از جمله آنها به موارد زیر می‌توان اشاره نمود:

افراد فقیر از معیشت کافی برخوردار نیستند. بنابراین مهمترین اقدام در رابطه با شغل این افراد دسترسی به کار مولد و مطلوب است که این امر می‌تواند بر روی سایر حقوق آنها نیز تاثیرگذار باشد؛ سوء تغذیه و گرسنگی در سرشت فقر وجود دارند. بنابراین، حق بر غذای کافی نیز از نقشی حیاتی در رابطه با کاهش فقر برخوردار است؛ حق مسکن مناسب به معنای برخورداري همه انسان‌ها از حق زیستن در محیطی امن و آرام، با حفظ عزت و کرامت انسانی

تعریف می‌شود و دولتها متعهد به تحقق حق مسکن می‌باشند. از اینرو باید رویکردهای مناسبی برای تحقق آن اتخاذ شود؛ حق بر سلامتی یکی از حقهای بشری است. برخورداری از سلامت مرکزی برای ایجاد و حفظ قابلیت‌هایی است که فقرا برای فرار از دام فقر بدان نیاز دارند؛ و در آخر حق بر آموزش نیز از اهمیت خاصی در فقرزدایی برخوردار است. فقدان آموزش، که با نرخ بی‌سوادی بالا و نسبت پایین ثبت‌نام در مدارس ابتدایی نمایان می‌شود، یکی از جنبه‌های فقر به شمار می‌رود.

فقر علاوه بر اینکه واقعیتهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است، دارای بعد سیاسی نیز می‌باشد. لازم است علاوه بر بررسی بعد اقتصادی فقر، فقرزدایی از رهگذر تحقق حق‌های مدنی سیاسی نیز مورد توجه قرار گیرد. بعنوان مثال حق حیات که کانونی‌ترین حق آدمیان است، با وجود فقر نقض می‌شود. بنابراین حفظ جان و کرامت انسانی اولین هدف فقرزدایی است. یا حق بر دسترسی برابر به عدالت در تخریبی از آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا عدم دسترسی برابر به عدالت به فقر بیشتر امن می‌زند. توانایی‌های محدود افرادی که در فقر زندگی می‌کنند برای دسترسی به آرایه‌ها و سازوکارهای قانونی، نقض حقوق آنها را بدنبال دارد. بنابراین بر اساس اسناد بین‌المللی، دولتها باید بدنبال اتخاذ سیاستهای جامع مبتنی بر رویکرد حقوق بشری باشند و از دسترسی برابر برای افراد فقیر اطمینان حاصل کنند.

از سوی دیگر، حقوق و آزادهای سیاسی نظیر مشارکت سیاسی در پیشگیری از فقر و فقرزدایی مهم است. حقوق سیاسی به عنوان حق و فرصت مشارکت در اداره امور عمومی است. آزادهای سیاسی، حق‌های بشری است که بدون در نظر گرفتن وضعیت شهروندی آنها به تمام موجودات انسانی تعلق دارد. دسترسی به این آزادها باید متناسب و غیرتبعیض آمیز بوده تا امکان مشارکت سیاسی افراد فقیر فراهم آید.

نقش حق بر امنیت شخصی و حریم خصوصی در فقرزدایی نیز حایز اهمیت می‌باشد. اگر افراد یا گروه‌ها با تهدید به مرگ، حملات خشونت‌آمیز، آزار و اذیت، ارباب و یا رفتار تبعیض آمیز مواجه باشند، دولتها دارای تعهد مثبت هستند که استاندارد مناسبی را برای حفاظت از جان، تمامیت جسمانی و امنیت شخصی افراد ارائه دهند. علاوه بر این، دولتها متعهدند تا اطمینان یابند که هیچ انسانی نباید توسط دولت یا بازیگران غیردولتی در معرض دخالت خودسرانه قرار گیرند، همینطور زندگی خصوصی، امور خانوادگی، اقامتگاه یا مکاتبات آنها مصون از تعرض است. این امر باید در رویکردهای فقرزدایی مورد توجه دولتها قرار گیرد.

و نهایتاً فقرزدایی از منظر حقوق نسل سوم یا حقوق همبستگی، حق‌هایی هستند که تحقق آنها

همکاری تمام بازیگران صحنه بین الملل از جمله دولتها، بازیگران غیر دولتی و افراد را می طلبد. حق برخورداری از محیط زیست سالم، حق صلح و حق توسعه از جمله حقوقی هستند که با فقرزدایی مرتبطند.

یکی از علل عمده تخریب محیط زیست فقر می باشد. در واقع این دو رابطه دو سویه با یکدیگر دارند. فقر جوامع فقیر باعث تخریب بیشتر محیطشان می شود و این محیط تخریب شده باز هم به فقر بیشتر کمک می کند. افراد فقیر ابزار لازم برای سرمایه گذاری در محیط زیست و قدرت سیاسی برای محدود کردن تخریب محیط زیست را ندارند. بنابراین توسعه پایدار و توسعه مستلزم تعهد به کاهش فقر و فقرزدایی از طریق توجه به رفاه فقیرترین طبقات - معه، خصوصا در کشورهای فقیر است. بدین منظور ضروری است که دولتها و سازمانهای بین المللی استراتژی خاصی را در پیش بگیرند که بتواند از میزان فقر و تعداد فقرا کاسته و راهک هایی را برای نجات جهان از بحران زیست محیطی بکار برد.

در خصوص نقش حق بر صلح و رابطه میان امنیت جهانی و فقرزدایی لازم است خاطر نشان شود که فقر و توسعه نیافتگی از مهم ترین چالشهای اقتصادی می باشند. از سوی دیگر تهدیدات اجتماعی و فرهنگی نیز عمده ترین تهدیدات اقتصادی از جمله فقر دارند و نیز با تهدیدات سیاسی مرتبطند. فقر، تهدیدی علیه امنیت بین المللی است و یکی از عواملی است که می تواند پیامدهای فاجعه آمیز داشته باشد. اینرو فقر می تواند در مقیاس وسیع امنیت انسانی را به خطر اندازد. بدین گونه است که فقر به عنوان یکی از تهدیدهای امنیت بین المللی و عدم استقرار صلح به شمار می آید. بسیاری از جنگهای داخلی در فقیرترین کشورهای جهان اتفاق می افتند. فقر مهمترین عاملی است که خطر جنگ داخلی را افزایش میدهد. اجرای برنامه ها و طرح های توسعه در محیطی آکنده از درگیری و جنگ های داخلی غیر ممکن است. از این رو در اتخاذ هرگونه استراتژی پیش گیرانه ساختاری درازمدت که در پی تسوایی از بروز جنگ باشد باید به این جنبه نیز توجه شود که از بین بردن یا کاهش فقر نقش مهمی در پیشگیری از جنگ داخلی داشته و برقراری صلح نیز امکان اجرای برنامه های فقرزدایی را افزایش خواهد داد.

در خصوص نقش حق بر توسعه در فقرزدایی باید اذعان داشت که توسعه با فقرزدایی در تعامل است. بطور کلی، توسعه امری فراگیر در جامعه است و نمی تواند تنها در یک بخش از آن اتفاق بیفتد و سایر بخشها از آن بی نصیب باشد. توسعه، حد و مرز و سقف مشخصی ندارد بلکه بدلیل وابستگی آن به انسان، پدیده ای کیفی است که هیچ محدودیتی ندارد. سازمان ملل متحد که در ابتدا بیشتر بر خطوط اقتصادی توسعه تأکید داشت، در دهه ۱۹۷۰ کماتون توجه

خود را به حذف فقر و توسعه اجتماعی معطوف داشت و توسعه اجتماعی را به عنوان ظرفیت بیشتر نظام و ساختار اجتماعی برای کاربرد منابع به منظور ایجاد تغییرات مطلوب در سطوح زندگی و توزیع بهتر درآمد، سلامتی و فرصت‌ها تفسیر کرد. و بدین ترتیب توسعه اقتصادی با مولفه‌هایی از توسعه اجتماعی و توسعه انسانی همراه شده است.

بنابراین در امر فقرزدایی، توسعه موضوعی چندبعدی است و اینها برهم اثر می‌گذارند و بهم‌بافته و تنیده‌اند. امروزه جایگاه انسان، محور اصلی توسعه است و توجه به نیازهای اساسی انسان و رهایی از فقر صرفاً جنبه بشردوستانه ندارد بلکه بهره‌مندی از ابعاد توسعه و رها شدن از فقر یک حق مسلم در قوانین بین‌المللی محسوب می‌شود.

حق توسعه به عنوان حق شری که یک حق غیرقابل انکار انسانی تلقی می‌شود مورد شناسایی قرار گرفت که به موجب آن، هر فردی از افراد و همه مردم حق دارند که در فرآیند توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی مشارکت داشته باشند و از نتایج آن بهره‌مند گردند؛ زیرا تحقق کلیه حقوق انسانی و آزادی‌های اساسی از طریق آن امکانپذیر است. بر اساس این دیدگاه انسان محور توسعه است. این رهیافت، در حقیقت پیوند میان توسعه انسانی و حقوق بشر بوده و اولویت را به محروم‌ترین قشرها با تأکید ویژه بر محرومیت‌ها می‌دهد؛ از این رو رهیافت حق محوری به توسعه، مرا را در مرکز تأمین احترام به حقوق آنها قرار می‌دهد که با ارائه خدمات بهتر در زمینه‌هایی نظیر آموزش، بهداشت و فرصت‌های شغلی آینده آنها تأمین شده و تضمین گردد.

بنابراین فقرزدایی یکی از مهم‌ترین اهداف توسعه است. توسعه مردم محور و توسعه پایدار دو مدل توسعه است که به نحوه توسعه کشورهای در حال توسعه پاسخ می‌دهد. حرکت به سمت یک مسیر پایدار توسعه، تنها به مدیریت بهتر اقتصاد و محیط‌زیست خاصه نمی‌شود، بلکه داشتن شرایط مطلوب اقتصادی - اجتماعی برای تضمین پایداری فعالیت‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت لازم است. تا زمانی که اقتصاد صنعتی مسئله فقرزدایی و احیاء دوباره فرصت‌های شغلی را نادیده بگیرد، نمیتوان به یک پایداری طولانی مدت امیدوار بود. از اینرو تلاش در استفاده از این دو روش توسعه می‌تواند گام مهمی در جهت فقرزدایی باشد.

با توجه به تمامی مسائل پیش‌گفته، برای قرار از دام اهریمن فقر، اقدامات گسترده‌ای باید اتخاذ شده و یکدیگر را تقویت نمایند. اکثر افراد فقیر در یک دور باطل گرفتار شده‌اند. شکستن این دور باطل مستلزم مجموعه‌ای از اقدامات هم‌زمان است. یک اقدام خاص به تنهایی کافی نخواهد بود.

در گام نخست این امر بر دوش دولت‌هاست. دولت‌ها باید تضمین کننده کاهش فقر در تمام سیاست‌ها، از راهبرد ملی اقتصاد کلان تا اقدامات اداری در سطح داخلی، باشند. بر اساس اسناد بین‌المللی هر دولتی در قدم اول مسئول از بین بردن فقر است. این امر با شناسایی اقشار آسیب‌پذیر جامعه، امکان‌پذیر است که دولت‌ها باید در برنامه ریزیهای فقرزدایی روشهایی را برای این منظور اتخاذ کنند. برای دستیابی به فقرزدایی هر فرد باید از ابزار لازم برای زندگی سازنده برخوردار باشد. از جمله این ابزار سرمایه انسانی کافی، دسترسی به زیرساخت‌های اساسی و تحقق حقوق بنیادین سیاسی اجتماعی و اقتصادی است. بنابراین توانمند ساختن فقرا و تامین حقوق اساسی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی آنها از اولویتهای سیاستهای فقرزدایی است. بدین منظور دولت‌ها نیازمند اتخاذ راهبردها و سیاستهایی هستند که سازمان ملل در پروژه هزاره ملل متحد آنها را بیان داشته است. برنامه‌های فقرزدایی ملی باید در حوزه‌ی داخلی کشورهای فقیر اجرا شود و خود این دولت‌ها مسئول اولیه اجرای آنها می‌باشند.

در کنار دولت‌ها، جامعه بین‌المللی نیز متعهد به امحای فقر می‌باشد. این مسئولیت متوجه سایر دولت‌ها نیز می‌باشد. فقر یک مانع اساسی در تحقق هدفهای توسعه پایدار است. اصولاً فقر و بدبختی در هر کجای جهان که باشد نباید جدی جدی برای رفاه و نیکبختی در هر جای دیگر خواهد بود و در نهایت کل گیتی را به بحران خود کشاند. امحاء فقر، مسئولیت مشترک همه کشورهاست. آنها که امکانات بیشتری دارند باید مسئولیت بیشتری بپذیرند. کشورهای توسعه یافته و ثروتمند و شرکتهای بزرگ جهانی که از رشد جهانی شدن بسیار منتفع شده‌اند نه تنها از نظر اخلاقی و انسانی مسئولیت دارند که نسبت به بهبود فقر تلاش کنند بلکه به خاطر بقای بلند مدت خودشان در جهان ناچارند به این مسئله اساسی بپردازند. فقر معضلی جهانی است و راه حلی جهانی می‌طلبد. در این میان آنها که غنی‌ترین مسئولان دنیا برای احراز موقعیت برتر خود، از محیط زیست جهانی بهره‌ی بیشتری گرفته‌اند. از این ابزار است که برنامه فقرزدایی در سطح جهان به گونه‌ای ریشه‌ای و اساسی اجرا شود و مسئولیتهای بین‌المللی، دولت‌ها، شرکتهای جهانی، سازمانهای جامعه مدنی، کلیه فعالان عرصه محیط زیست و باورمندان به فلسفه توسعه پایدار مسئولیت این امر مهم را بپذیرند و صادقانه و متعهدانه سهم خود را برای ریشه کنی فقر انجام دهند. با این وجود مشکلاتی بر سر راه فقرزدایی توسط دیگر کشورها وجود داشته و اینکار به سادگی امکان‌پذیر نیست.

بطور کلی، تحقیق پیش رو در صدد پاسخگویی به این سوال است که آیا در حقوق بین‌الملل تعهد به فقرزدایی وجود دارد و در این صورت علاوه بر دولت‌ها، جایگاه جامعه بین‌المللی در ایفای تعهد مزبور چیست؟

فرضیه اصلی بر این مبنا استوار شده است که تعهد به فقرزدایی از حقوق بین الملل قابل استخراج است. با توجه به اینکه فقر یکی از عوامل تهدیدکننده صلح و امنیت بین المللی است، از سوی دیگر موجبات نقض حقوق بشر را فراهم می آورد، از این رو نه تنها دولت ها بلکه جامعه بین الملل و نیز سازمان های بین المللی متعهد به از بین بردن آن هستند.

برای اثبات این فرضیه سه سوال فرعی که به ابعاد سوال اصلی می پردازند وجود دارد. سوال یک به چیستی مفهوم فقر، تقسیم بندی و عوامل ایجاد آن می پردازد. عوامل ایجاد فقر متعدد بوده و ترکیبی از عوامل درونی و بیرونی است. زمامداری نامطلوب، فقر اقتصاد محلی، پدیده فرار مغزها، توان برنامه ریزی نشده یا بی موقع و رشد سریع جمعیت و نهایتاً درگیری ها و جنگ های داخلی از جمله عوامل درونی موجب فقر می باشد. عوامل بین المللی شامل سرمایه گذاری خارجی اند، بدهی زیاد به دولت های طلبکار، جرائم سازمان یافته و تروریسم است.

سوال فرعی دوم به راهبرد تقویت بشری فقر در قالب نسل های سه گانه حقوق می پردازد. کاهش فقر و در نهایت فقرزدایی نیازمند رویکردی چندبعدی و یکپارچه بوده و مرکب از برنامه ها و پروژه هایی است که زندگی سازمان یار را هدف قرار می دهد و با سیاست ها و راهبردهایی همراه است که پاسخگوی نیازهای اساسی آنان می باشد. از جمله می توان به تقویت ظرفیت های تولیدی افراد فقیر و توانمندسازی آنها به شرکت در تصمیم گیری هایی اشاره نمود که بر زندگی آنها تأثیر می گذارد. این تلاش ها باید در جهت دسترسی به منابع مولد، فرصت ها و خدمات عمومی مطمئن، افزایش حمایت اجتماعی و کاهش آسیب پذیری باشد. پیشرفت اقتصادی پایدار و گسترده مبتنی بر توسعه اجتماعی و حفاظت از محیط زیست برای افزایش استانداردهای زندگی و برای ریشه کن کردن فقر در شیوهی مدیریت، ضروری هستند.

سوال فرعی سوم به چیستی تعهدات دولت ها، جامعه بین الملل و سازمان های بین المللی برای ریشه کن کردن فقر می پردازد. برای پاسخ به این سوال و در راستای دستیابی به اهداف پیش گفته، شاهد تلاش های دولت های جهان، جامعه بین الملل و سازمان ملل متحد به همراه سازمان های تخصصی آن بوده ایم. با توجه به جستجوی انجام گرفته در کتابخانه ها، پایان نامه های دانشجویی و مراکزی نظیر دفتر سازمان ملل، فقرزدایی موضوعی است که به شدت مورد توجه سازمان ملل بوده به طوری که یکی از اهداف توسعه هزاره و به بیان دقیق تر هدف اول آن است که عبارت از ریشه کن کردن فقر شدید و گرسنگی و به نصف رساندن نسبت افرادی که با روزی کمتر از یک دلار زندگی می کنند و کسانی که از گرسنگی رنج

می‌برند تا سال ۲۰۱۵ است. کارهای ارزشمندی نیز انجام شده است ولی تاکنون، از این منظر یعنی تعهد به فقرزدایی در حقوق بین الملل، کار پژوهشی جدی به زبان فارسی در ایران صورت نگرفته است. و چون مباحث آن با توسعه‌یافتگی ارتباط تنگاتنگ دارد از این رو موضوع آن تا حدودی میان‌رشته‌ای است. به همین دلیل می‌تواند موضوع نسبتاً خوبی در این زمینه باشد.

روش‌های مورد استفاده در این تحقیق روش توصیفی، تحلیلی و انتقادی است.

در روش توصیفی مفاهیمی که مرتبط به فقر و فقرزدایی است مورد شرح و بسط قرار می‌گیرد. از جمله این موارد می‌توان به توصیف و تشریح مفهوم فقر، تاریخچه، مشخصات گروه‌های فقیر و اشاره نمود. به بیان دیگر از این روش به‌طور عمده در فصل یک استفاده شده است. هرچند در شرح مفهوم حقوق‌ها در فصل دوم نیز بکار رفته است.

در روش تحلیلی، جایی، حیثیتی و چگونگی مسئله فقر، علل ایجاد آن، رابطه آن با صلح و امنیت ملی و بین‌المللی و نیز تعهد دولت‌ها و جامعه بین‌المللی پرداخته می‌شود.

و در روش انتقادی به بیان آسیب‌ناپذیرانها و ناسازگاریها و در نهایت ارائه طریق و روش فقرزدایی اشاره شده، همچنین سندها، کار و نظم و آیینی که برای رسیدن به این منظور وجود دارد مورد توجه قرار می‌گیرد. از این روش در بیان نقطه نظرات موافقان و مخالفان آزاد سازی تجاری و تجارت جهانی، انتقاداتی که به صندئق بین‌المللی پول و بانک جهانی وارد است و نیز مشکلات و انتقاداتی که بر کشورهای توسعه‌یافته در کمک‌رسانی و حل معضل فقر وارد است، استفاده شده است.

امید است این کتاب به‌خلاف ابهاماتی که در زمینه فقرزدایی وجود دارد پاسخ گفته و توانسته باشد با تبیین دقیق و عمیق این امر به یافتن راه‌حل‌ها و طرقی که بتدریج محافل فقر راه‌گشا باشد کمک کرده باشد.